

Islamin moninaisuuden äärellä

HELENA ALLAHVERDI & HELENA HALLENBERG (2002; toim.). *Islamin porteilla*. 2. p. 275 s. Tammi, Helsinki.

Kiinnostus islamiin on vaihdellut kansainvälisten poliittisten trendien mukaan. Öljykriisit, Persianlahden sodat, Iranin vallankumous ja Algerian väkivaltaisuudet ovat kukin vuorollaan tuoneet islamin länsimaiden ihmisten tietoisuuteen. Syksyn 2001 terrori-iskut Yhdysvaltoihin nostivat kiinnostuksen aivan uudelle tasolle.

Suomessakin Lähi-idän ja islamin tutkijat ovat olleet arvossaan. Seminaareja ja keskustelutilaisuuksia on järjestetty enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Myös kiinnostus islamia käsittelevään kirjallisuuteen on ollut suurta. Tosin on huomattava, että suomenkielinen islami-kirjallisuus on edelleen vähäistä johtuen islamiin keskittyvien tutkijoiden harvalukuisuudesta.

Yksi osoitus kiinnostuksesta on uusintapainoksen tekeminen Helena Allahverdin ja Helena Hallenbergin toimittamasta kirjasta *Islamin porteilla*. Tilannetta kuvaa hyvin takakannen mainosteksti: ”Syksyn 2001 järkyttävät tapahtumat ja niiden tuottama maailmanpoliittinen epävarmuus ovat nostaneet eri uskontojen ja arvomaailmojen ymmärtämisen entistä tarpeellisemmaksi.”

Islamin porteilla on ”kulttuurikäsikirja”, jossa käsitellään islamin uskonnollisen opin perusteita, islamin historiaa sen alkua ajoista 1900-luvulle, arabialais-islamilaista tiedettä, koulutusta, kirjallisuutta, kieltä, tapoja, arkkitehtuuria, populaarikultuuria, kuvan merkitystä ja musiikkia. Lisäksi teoksessa otetaan esille muslimien asema Euroopassa ja Suomessa sekä yleisemmin idän ja lännen väliset suhteet. Pääpaino on Lähi-idän islamin esittelyssä.

Islamin porteilla on julkaistu alun perin vuonna 1992. Uusi laitos noudattaa alkuperäistä versiota. Kirjoittajina ovat pääosin helsinkiläisiä kielen ja kulttuurin tutkijoita. Osa heistä on tunnettuja islamin ja Lähi-idän tutkijoita, osa alan freelancer-tutkijoita. Teoksessa on 19 artikkelia, joiden pituus vaihtelee muutamasta sivusta yli 30 sivuun. Tämä luokin hieman epätasaisen vaikutelman kokonaisuudesta, varsinkin kun joidenkin artikkelien teemat menevät toistensa kanssa päällekkäin (erityisesti Helena Hallenbergin ”Ei ole muuta Jumalaa kuin Jumala” ja Irmeli Perhon ”Shari’a – islamilainen laki”).

Teoksessa pyritään historialliseen ja temaattiseen kattavuuteen. Tässä mielessä teos antaa monipuolisen ja laajan kuvan islamilaiseen kulttuuriin kuuluvista asioista. Tämä on teoksen vahva, mutta samalla myös

heikko kohta. Vahvuus tulee monipuolisesta aiheiden valinnasta ja heikkous tekstien abstraktista luonteesta.

Suomalaisen lukijan kannalta tärkeä ja vähemmän tunnettu aihepiiri on esimerkiksi arabialais-islamilaisen tieteen merkitys eurooppalaisen tieteen kehityksessä (Leena Talvion artikkeli ”Arabialais-islamilainen tiede ja Eurooppa”). Islamilaisen kulttuurin kukoistuskauti sattui Euroopan keskiaikaan. Tällöin islamilaisessa maailmassa tieteellistä ajattelua arvostettiin ja sen vaikutukset levisivät myös Eurooppaan. Esimerkiksi länsimaisen filosofian perustan eli aristoteelisen ajattelun välittivät Eurooppaan tuona aikana nimenomaan muslimit.

Teoksen ongelma on sen epäanalyttisyys: miten esiteltävät asiat pitäisi nähdä suhteessa islamilaisen kulttuuripiiriin valtioihin ja yhteiskuntiin? Tekstissä islamista esitetään monin paikoin ihannekuva: mitä islam ja islamilainen maailma ovat uskonnollisen opin kautta ajateltuna. Tämän tyyppisissä kulttuuria ja historiaa käsittelevissä teoksissa nousee ongelmalliseksi yhteiskunnallisen todellisuuden melkein täydellinen sivuuttaminen. *Islamin porteilla* ei ole poikkeus. Yhteiskunnalliset ja poliittiset rakenteet jäävät kutakuinkin näkymättömiksi kulisseiksi, joissa ilmiö nimeltään islam toimii ja on olemassa.

Muslimiyhteiskunnat ”yli-islamilaistaetaan”: yhteiskunnan osa-alueet näyttävät islamin kautta. Islamia ei siis millään tavalla suhteellisteta kokonaisuuksiin. Näin ollen islamin kuvaus muotoutuu varsin yleisluontoiseksi, eli islam abstrahoidaan erilliseksi toiminnalliseksi saarekkeeseen. Teoksen artikkeleissa ei kiinnitetä tarpeeksi huomiota siihen, että islam voi olla jossain yhteiskunnassa heikosti esiintyvä tai toisaalta hyvin vahvasti elämää jäsentävä asia. Tällaisenaan lukija ei pysty arvioimaan islamin merkitystä jossain tiettyssä kontekstissa: islam on lähtökohtaisesti näkökulma kaikkiin asioihin, eikä toisin päin niin kuin ehkä pitäisi.

Ilmiö on tuttu muustakin alan kirjallisuudesta. Tutkittaessa muslimimaita islam saa usein korostetun aseman suhteessa muihin yhteiskunnallisiin ilmiöihin, ja islamin nähdään vaikuttavan ihmisten elämänmenoon varsin suoraviivaisella tavalla. Islamin ajatellaan olevan muutakin kuin uskonto: siinä yhdistyvät inhimillisen elämän eri puolet poliitikasta moraaliin. Tämä ajattelu pohjautuu uskonnollisiin normeihin ja on ymmärrettävää, että vakaumuksellinen muslimi näin ajattelisikin. Ajattelutapa on kuitenkin myös ”orientalistisen” tutkimuksen helmasynti: yhteiskunta tulkitaan uskonnon tuotteeksi eli se on järjestäytynyt jumalallisen tahdon mukaan. Kiinnostavaa on, että teoksessa sivutaan tätä asiaa Anniina Palomurron

artikkelissa ”Itä ja länsi”. Palomurto kirjoittaa siitä, miten eurooppalaisessa tieteessä ja taiteessa ”itä” on yleensä kuvattu. Hän kirjoittaa, että ”länellä oli myös vahva pyrkimys yli-islamilaistaa itä ja selittää kaikki idän tapahtumat pelkästään islamista johtuviksi” (s. 237).

Vaikka teos välttää pitkälti uskontoa puolustelevan näkökulman, se tulee joissakin kohdin esille. Naisten ympärileikkaus on aihe, jota on vaikea välttää islamia käsittelevissä teoksissa poliittisuutensa ja julkisuutensa vuoksi. *Islamin porteilla* ottaa asiaan puolustelevan näkökulman. Anniina Palomurto kirjoittaa ympärileikkauksesta, että ”se ei ole varsinaisesti islamilainen tapa, eikä sillä alunperin ole ollut mitään yhteyttä islamiin. Se on islamia vanhempi tapa, joka on joillakin seuduin jatkunut islamin saapumisen jälkeenkin. Suurimmassa osassa islamilaista maailmaa naisten ympärileikkausta ei ole koskaan harjoitettu, eikä sitä mainita lainkaan Koraanissa” (s. 159–160).

Tämä pitää paikkansa, mutta asia ei missään nimessä ole näin yksinkertainen. Vaikka ympärileikkaus tai vaikkapa hunnutus eivät olisikaan alun perin ”islamilaista” tapoja, ne on kuitenkin merkityksellistetty islamin kautta. Autenttisen islamin etsiminen on näin ollen turhaa, koska islam yhteiskunnallisena ilmiönä uudistuu koko ajan. Toisin sanoen ei voida väittää, että jokin asia ehdottomasti on tai ei ole islamia. Jos jotkut muslimit näkevät esimerkiksi ympärileikkauksen islamiin kuuluvana asiana ja merkityksellistävät sen islamilaisena käytäntönä, silloin se on näille ihmisille osa islamia. Ympärileikkauksessa ei näin ollen ole kysymys yhdessä irrallisesta ilmiöstä, vaan siitä on muotoutunut tärkeä ulottuvuus, jonka kautta islam politisoidaan monissa konteksteissa.

Teoksesta voidaan siis löytää ainakin kahdenlaisia peruslähestymistapoja islamilaiseen maailmaan. Toisaalta islamin vaikutus nähdään laajana, liki kaikkeen mahdolliseen ulottuvana. Toisaalta jotkut asiat, joiden kautta

islamin poliittinen ulottuvuus on tullut erityisesti viime vuosikymmeninä esiin niin länsi- kuin muslimimaissa, ulkoistetaan islamista.

Otso Kantokorven artikkeli ”Islam, kuva ja materia” on teoksessa virkistävä poikkeus yhteiskunnallisesti merkityksellisen analytytisyuden suuntaan. Kantokorpi on onnistunut yhdistämään oivallisesti islamin uskon ja yhteiskunnallisen todellisuuden keskinäisen yhteyden kuvatessaan islamin kuvakielteisyttä. Kuten kirjoittaja osoittaa, kuvakielteisyys syntyy ajan ja paikan synnyttämistä olosuhteista, eikä niinkään uskonnon abstrakteista teologisista lähtökohdista.

Teoksen eittämätön ansio on erinomainen ja kiinnostava kuvitus. Myös taitto sekä karttojen ja kuvioiden käyttö on lukijaystävällistä. Kaikkien teos on ulkoisesti näyttävä. Kulttuuriin ja historiaan painottuva teos ei vanhene hetkessä. Mutta maailma – mukaan lukien muslimimaailma – on muuttunut kymmenessä vuodessa paljon: kulttuuriinkin liittyvät asiat näyttävät eri tavalla kuin kirjan kirjoittamisen aikoihin. Länsimaistuminen ja globalisaatio vaikuttavat muslimimaissa selvästi, minkä ohella muslimiasutuksen leviäminen esimerkiksi Eurooppaan on muuttanut islamilaisen maailman perusoletuksia merkittävästi.

Puutteistaan huolimatta teos on tärkeä lisä suomalaisen islam-tutkimuksen popularisointiin. Toivottavaa kuitenkin olisi, että vahva suomalaisen islamitutkimuksen kulttuurihistoriallinen asiantuntemus yhdistyisi tulevaisuudessa yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Näin saataisiin yhä enemmän mahdollisuuksia ymmärtää islamin moninaisia merkityksiä nykyisessä globaalissa maailmassa.

AINI LINJAKUMPU
Kansainvälisen opetuksen keskus,
Lapin yliopisto